

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА ТЕОРІЯ ІСТОРІЇ

УДК 930 : 35207 «1870/1914»

Коробка В. М.

НАУКОВА РОЗРОБКА ПРОБЛЕМИ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

На основі аналізу праць дореволюційних, радянських та сучасних вітчизняних науковців досліджується ступінь вивчення міського самоврядування в Катеринославській губернії останньої третини ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: історіографія, міське самоврядування, Катеринославська губернія.

Життєва необхідність поліпшення місцевого самоврядування в сучасній Україні ставить вимогу зосередженого розгляду правових принципів, організаційних структур та набутого досвіду їх втілення в різні періоди історії, зокрема в останній третини ХІХ – на початку ХХ ст. Укупі з цим виникає потреба розгляду зародження та розвитку історичних знань з цієї теми в цілому та у площині окремих регіонів України.

Мета статті – з'ясування стану наукової розробки проблеми міського самоврядування в Катеринославській губернії останньої третини ХІХ – початку ХХ ст.

Загалом у накопиченні та вдосконаленні історичних знань про міське самоврядування останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. умовно можна виокремити три періоди – дорадянський, радянський та сучасний. У перший період, після впровадження міської реформи 1870 р., новостворене громадське управління стало об'єктом уваги здебільшого правознавців, посадових осіб міського управління у минулому, а також громадських діячів.

Публіцист О. Головачов започаткував традицію ліберальної критики закону 1870 р. Найбільш слабкою ланкою Городового положення О. Головачов вважав позбавлення виборчого права у великих містах інтелігенції – квартиронаймачів через відсутність нерухомої власності [7, с. 248]. З цього випливали пропозиції про включення до числа виборців освіченого елементу міст. Крім того, на думку громадського діяча, для відновлення справедливості потрібно ліквідувати трикласну систему виборів [7, с. 226 – 227]. В цілому міркування О. Головачова мали гіпотетичний характер, тому що практика міського самоврядування за законом 1870 р. була обмежена одним роком існування, хоча деякі спостереження були досить слушними.

У 1870-ті рр. ідеї місцевого самоврядування обстоював український мислитель М. Драгоманов, який вбачав у ньому оптимальний спосіб подолання надмірної централізації державної влади через широке втілення суспільної свободи на рівні низових адміністративно-територіальних структур [16; 17].

Після вбивства Олександра II сама ідея та практика самоврядування стають об'єктом або звинувачень без достатніх підстав, або дошкульної, хоча інколи й конструктивної, критики. Хором нападників керував публіцист М. Катков. Він намагався затвердити у громадській думці міркування про те, що самоврядування є антидержавним явищем, ознакою «анархії в країні».

Проте, багаторічний досвід муніципальної практики за законом 1870 р. дозволив визначити його позитивні й негативні риси. З'явилися статті та брошури, що визнавали справедливим поділ виборців на три майнові розряди [10]. Ставилось питання і про спотворення основних ідей самоврядування. Так, наприклад, В. Демидов звертав увагу

громадськості на те, що у багатьох випадках замість самоврядування вийшло щось інше: «самое бесцеремонное самоуправство» [12, с. 5].

У 1884 – 1885 рр. народник С. Приклонський опублікував низку нарисів на теми з міського життя, які в переробленому вигляді увійшли до збірки «Очерки самоуправления земского, городского и сельского» (СПб., 1886) [37]. На основі прикладів, почерпнутих із преси, публіцист дійшов небезпідставного висновку про те, що на командні висоти у сфері міського самоврядування через вимоги майнового цензу потрапили багаті торговці та домовласники – представники наживи, баришництва та глитайства. Внаслідок цього були знехтувані інтереси міщанства – найбільш чисельної верстви міського населення – в землекористуванні, початковій освіті, санітарному влаштуванні околиць міст [37, с. 278]. У цій збірці було наведено деякі негативні приклади з діяльності громадських управлінь міст Катеринославської губернії [37, с. 266 – 267, 288].

Постановку наукового питання стосовно історії міст імперії XVIII – XIX ст. та міського самоврядування було зроблено І. Дитятиним. На думку дослідника, в Російській імперії, на відміну від Західної Європи, ініціатива в питанні перетворення міського управління належала уряду. З цього випливав визначальний характер урядової опіки над містами. Проте, сумне становище міст імперії напередодні реформи, на думку вченого, полягало у відсутності самостійності міської громади та у важкій урядовій опіці [13, с. 46].

Двадцятирічну муніципальну практику за законом 1870 р. дослідив харківський міський голова І. Фесенко [47]. Власні спостереження автора втілилися в низці пропозицій щодо розвитку добробуту міських жителів. Досліджуючи стан міського господарства у головних містах імперії, автор рекомендував встановити на урядовому рівні певну послідовність витрат коштів, що залишилися після обов'язкових видатків міського бюджету. Попри шляхетне ставлення до соціально вразливих груп міського населення, ці поради мали на меті ще більше обмеження самостійності міських дум.

Із впровадженням Городового положення 1892 р., яке суттєво звузило коло виборців за майною та національною ознакою, посилило державну регламентацію установ громадського управління, історики, правознавці та громадські діячі зміщують акценти в бік лакування закону 1870 р., ставлять перед собою завдання довести неспроможність нового закону як законодавчої бази міського самоврядування. У зв'язку з цим з'являються наукові праці, що містять історико-правовий аналіз реформ 1870 та 1892 рр.

На наш погляд, одну з найбільш вдалих серед них було оприлюднено в 1902 р. правознавцем В. Гессеном. Грунтуючись на висновках сенаторських ревізій, що вивчали місцеве самоврядування на початку 80-х років XIX ст., дослідник відмічав панівне становище у міському управлінні представників торговельного класу, які переважали своєю чисельністю інші елементи [6, с. 12]. Науковець звертав увагу на обтяженість міських бюджетів обов'язковими видатками. На думку правознавця, закон 1892 р. не поліпшив громадського управління. За його чинності, як і раніше, спостерігається байдужість городян до громадських справ. Це, разом із нестачею коштів, визначило млявий розвиток міського упорядкування [6, с. 14 – 15].

Помітний слід у науковому опануванні муніципальної практики залишив громадський діяч Г. Шрейдер. У його книжці «Наше городское общественное управление: Этюды, очерки, заметки» (СПб., 1902) простежується вплив закону 1892 р. на якісний склад контингенту виборців і гласних, а також на діяльність громадських управлінь. Хоча характер цього видання не дозволяв зробити узагальнення, за своєю спрямованістю воно було покликане проілюструвати хиби законодавчої бази самоврядування.

Свою думку щодо місцевого самоуправління сформулювали й російські марксистки. Найбільш яскраво їх погляди виражені у працях В. Леніна. Форми самоврядування разом із парламентаризмом та приватною власністю розглядалися ним як історично минуші інститути. Вождь більшовиків таврував перш за все земство, його класово обмежений характер, безсилля перед центральною владою, приреченість «бути п'ятим колесом до воза російського державного управління» [28, с. 34 – 35].

У роки революції 1905 – 1907 рр. публіцистика про міське громадське управління зосередилась на докладному викладенні політичних програм його реформування. Причому автори ліберального та лівого таборів вимагали загального виборчого права й незалежності громадських установ від адміністрації [2;19], а деякі праві – надання права голосу на міських виборах всім власникам нерухомого майна, незалежно від його вартості [49].

Після Першої російської революції внаслідок бурхливого соціально-економічного розвитку міст посилювався інтерес до господарчої практики установ громадського управління. Це обумовило появу не лише літератури, присвяченої питанням виборчої системи та компетенції міського самоврядування, але і вихід низки статей і брошур, в яких висвітлювалися різні аспекти муніципальної діяльності [18; 33; 46].

У другий історіографічний період, за радянських часів, вивчення громадського управління міст останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. з ідеологічних міркувань здійснювалося без належної уваги. У 1920-ті рр. найбільш помітною працею про міське самоврядування був навчальний посібник Л. Веліхова. У ньому ще не виявилась всеохоплююча ідеологічна упередженість щодо всіх елементів політичних систем недержавного типу [5]. Попри навчальний характер книжки, її автор доклав чималих зусиль у створенні узагальнюючої праці з проблем міського самоуправління міст Російської імперії й Західної Європи. При цьому велику увагу приділено розвитку міського господарства та міським фінансам.

Симпатизуючи тим муніципальним авторам, які в поліцейських державах (наприклад, таких, як дореволюційна Росія) заперечують будь-який урядовий контроль, як шкідливе втручання, Л. Веліхов дійшов висновку про доцільність урядового нагляду за діями муніципалітетів через те, що самоврядування є в сутності частиною загальнодержавної влади й таким чином не може діяти зовсім самостійно від її всепроникаючого впливу [5, с. 299]. Разом з тим, на думку дослідника, міська комуна, яка має максимальну самостійність, наприклад, англійська, славиться найкращими досягненнями в галузі міського упорядкування, і, навпаки, не було міст більш занедбаних, ніж російські, усіляко зв'язані урядовою опікою [5, с. 298].

Брошури та статті, що побачили світ у 30 – 40 рр. ХХ ст., мали призначення довести якісну вищість місцевих рад над дореволюційними думами, критикували їх буржуазний характер і принижували досягнення в їх діяльності [40; 50]. З 50-х років ХХ ст. радянські історики почали комплексне вивчення окремих міст і міських центрів у межах конкретних регіонів. Першим досвідом глибокого і всебічного дослідження проблеми міського самоврядування пореформеного періоду самоврядування були відповідні розділи нарисів історії Москви та Ленінграду [20, с. 676 – 690; 34, с. 887 – 913]. Однак і тут висновки щодо ролі й характеру діяльності громадського управління були однозначними – міські думи та управи репрезентували інтереси крупної буржуазії і дворян, були допоміжними органами уряду з питань місцевого господарства.

Узагальнюючу картину розвитку промисловості, зростання міст України було створено в багатотомній «Історії Української СРСР». Автори відповідного підрозділу серед іншого, констатуючи перетворення на значні промислові центри Катеринослава, Луганська, Маріуполя та Олександрівська, зафіксували житлово-побутові контрасти між міськими центрами та околицями. Відомості про деякі успіхи в комунальному

господарстві великих міст перераховувались без згадки про роль громадського управління [22].

Помітною віхою в історіографії міського самоврядування стали монографії П. Зайончковського та В. Нардової. У монографії П. Зайончковського «Российское самодержавие в конце XIX в.» (М., 1970) докладно висвітлено проблему підготовки міської реформи 1892 р.

Перша монографія В. Нардової сьогодні єдина загальна робота про громадське управління міст, створене реформою 1870 р. [31]. На великому архівному матеріалі авторка розглянула історію розробки Городового положення, урядову політику щодо новостворених установ самоврядування, їх стосунки із губернською адміністрацією. У книзі наведено статистичний матеріал за відомостями 40 губернських міст імперії, в тому числі й Катеринослава, про кількість виборців за списками, число виборців, що скористалися своїм правом, а також становий склад міських громадських управлінь. Авторкою підраховано питому вагу виборців серед усіх городян, ступінь їх активності та відсоток гласних-представників різних станів (на 1-е та 4-е чотириріччя) [31, с. 58 – 81].

Вивченню урядової політики після ухвалення Городового положення 1892 р. присвячено ще одну монографію В. Нардової «Самодержавие и городские думы в России в конце XIX – начале XX века» (СПб., 1994). Дослідниця доводить, що міська реформа 1892 р. була викликана не тільки бажанням зміцнити основи авторитарного режиму, але й намаганням подолати чисельні недоліки в діяльності установ громадського управління. В «покращенні» складу гласних за рахунок залучення дворян, збільшенні контролю за діяльністю дум урядові кола, на думку дослідниці, вбачали шлях подолання вад в їх праці [32, с. 154].

Продовжуючи вивчення урядової політики в галузі міського громадського управління, науковець розглядає нові об'єкти порівняно з попередньою монографією. Так, у дослідженні міститься узагальнена характеристика фінансово-господарчої практики громадських управлінь початку XX ст.: статті прибутків та видатків, позики, рівень розвитку муніципального господарства та впорядкування станом на 1904 р. [32, с. 49 – 57].

Дослідниця дійшла висновку, що Городове положення 1892 р. докорінно не змінило міське самоврядування порівняно зі станом за законом 1870 р. Новий закон, на думку В. Нардової, не позбавив громадське управління рис, які відрізняли б його від установи урядової адміністрації [32, с. 157]. Праці В. Нардової зробили помітний вплив на вивчення дореволюційного міського самоврядування в окремих регіонах сучасної України та Росії.

У третій історіографічний період (від 1990-х рр.) вітчизняна історична наука, звільнена від диктату ідеології, має чимало здобутків у річищі дослідження міського самоврядування загалом, у тому числі влаштованого за законами 1870 та 1892 рр. на теренах Катеринославської губернії. До наукового обігу введено нові архівні матеріали, з'ясовано факти створення та діяльності громадських управлінь в окремих регіонах, губерніях та містах, відновлено статистику, що відбиває різні сфери діяльності установ самоврядування.

Громадське управління міст краю розглядалось у низці наукових статей, монографій та дисертацій. Вочевидь, одним із перших історико-правовий розгляд міського самоврядування в Україні за реформою 1870 р. здійснив В. Горбачов у своєму дисертаційному дослідженні [8].

У дисертації О. Марченка зроблено висновок про роль інститутів громадського управління, створених за законом 1870 р., як чинника, який сприяв розвитку громадянського суспільства в Російській імперії [30]. Дослідник визначив, що в міських думах Півдня України панівне положення належало представникам

торговельно-промислових кіл міст і, разом з тим, 40% гласних становили дворяни та чиновники [30, с. 12]. На думку історика, незважаючи на сукупність несприятливих умов, органи міського самоврядування здобули певних успіхів у благоустрої міст регіону, поширенні освіти, медичному обслуговуванні городян [30, с. 13 – 14].

У дисертаційному дослідженні Т. Плаксії [35], присвяченому розвитку громадського управління міст Середньої Наддніпрянщини у другій половині XIX – на початку XX ст., поміж іншого звернуто увагу на пришвидшення урбанізаційних процесів в Катеринославі й Олександрівську та відповідь на них місцевої влади.

У монографії О. Двуреченської розглянуто окремі грані виборчого процесу за законами 1870 та 1892 рр. [11]. Автор відобразила й строкату картину заходів громадського управління щодо розвитку місцевої економіки та багатьох галузей міського господарства. У плані постановки проблеми можна долучити до наукового доробку з історії самоврядування міст Катеринославської губернії тези та оглядові статті Є. Сидельникової, В. Ткаченка, О. Александрової та Д. Кириченка, присвячені діяльності дум і управ Олександрівська та Луганська [1; 25; 39; 45].

Один із найбільш ґрунтовних викладів здобутків міського управління Катеринослава в галузі освіти здійснено в «Історії Дніпропетровського національного університету» (Дніпропетровськ, 2003) [23, с. 16 – 27]. У публікаціях Я. Подоляка, В. Ткаченка, Р. Саєнко, С. Татарінова віддзеркалено участь міських дум і управ у розвитку шкільництва та започаткуванні окремих середніх навчальних закладів в Олександрівську, Маріуполі та Бахмуті [36; 38; 42; 44].

Особливості діяльності міського управління Катеринослава, Маріуполя, Бахмута та Луганська відбилися у регіональній навчальній літературі з історії рідного краю [4; 9; 21].

Громадське управління міст, запроваджене у 1870-х – 1890-х рр., відобразилося й у науково-популярних викладах історії Дніпропетровська [15], Маріуполя [29], Бахмута [41; 43], запорізького краю [24]. У низці адресованих широкому колу читачів видань про окремі періоди історії Дніпропетровська висвітлювались бюджетна політика катеринославської думи, заходи у сфері добродійності, розвиток міського шкільництва й комунальних підприємств [14, с. 26 – 29], діяльність міських голів та членів міської думи [3, с. 15 – 27; 48, с. 416 – 426]. Різні аспекти турбот самоврядування про один із центральних торговельних пунктів Катеринослава – Озерний ринок – розглянуті в праці В. Лазебник [27].

Спробу комплексного дослідження громадського управління в містах Катеринославської губернії в останній третині XIX – на початку XX ст. здійснено у дисертаційному дослідженні В. Коробки [26]. Автором розглянуто процес запровадження Городових положень 1870 та 1892 рр. у містах губернії, визначено особливості міського виборчого процесу, досліджено динаміку бюджетів міст, вплив громадського управління на санітарно-медичну галузь, громадське піклування та шкільництво.

Таким чином, у розвитку наукової історичної думки стосовно міського самоврядування останньої третини XIX – початку XX ст. простежуються дорадянський, радянський та сучасний періоди. У перший з них світ побачили праці, створені, в основному, на матеріалах Городових положень 1870 та 1892 рр., що здебільшого викривали вади тодішнього громадського управління.

Радянська історіографія реформ 1870 та 1892 рр. невелика за кількістю, методологічно дуже обмежена та, за винятком окремих праць (Л. Веліхова, П. Зайончковського, В. Нардової та ін.), не становить значного наукового інтересу. Втім наукові здобутки зазначених тут двох великих історіографічних періодів створили більш-менш сприятливий ґрунт для подальшої розробки проблеми.

У 1990-х рр. почато дослідження історії громадського управління останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. окремих міст України. У новітніх роботах висвітлення зосередилося лише на деяких аспектах розвитку міського самоврядування окремих міст краю. Історики зібрали й проаналізували значний документальний матеріал, намагалися запровадити нові підходи у плані більш об'єктивного розгляду предмету дослідження. Попри певні здобутки у опануванні темою, поза увагою науковців залишається розв'язання низки наукових завдань, а саме: взаємини громадських управлінь з органами імперської адміністрації та приватними городянами, підготовка, прийняття та організація виконання рішень розпорядчих органів, міського самоврядування, упорядкування міст й децю інше.

Список використаної літератури

1. Александрова О.Е. Городское управление Луганска в конце ХІХ – начале ХХ столетия / О.Е. Александрова // Краеведческие записки. – Луганск, 1995. – Вып. III. – С. 34 – 40.
2. Ачадов Д. Государственная власть и местное (городское и земское) самоуправление / Д. Ачадов. – М.: Тип. Ф.Я. Бурче. – 1907. – 72 с.
3. Болсуновський С. Катеринослав-Дніпропетровськ – 225. Видатні особистості та обличчя міста / С. Болсуновський. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2001. – 248 с.
4. Братаніч Б.М. Історія рідного краю. Дніпропетровщина. Наш край у складі Російської імперії (друга половина ХVІІІ – 1914 р.) / Б.М. Братаніч, М.І. Романенко. – Дніпропетровськ: ВАТ “Дніпрокнига”, 2006. – 373 с.
5. Велихов Л.А. Основы городского хозяйства: Общее учение о городе, его правлении, финансах и методах / Л.А. Велихов. – М., Л.: ГИЗ, 1928. – 468 с.
6. Гессен В.М. Городское самоуправление. Дополнение к курсу Русского государственного права / В. Гессен. – СПб.: Тип. И. Трофимова, 1912. – 27 с.
7. Головачев А.А. Десять лет реформ. 1861 – 1871 / А.А. Головачев. – СПб.: Вестник Европы, 1872. – 398 с.
8. Горбачов В.П. Міське самоврядування в Україні (за реформою 1870 року): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія і історія держави і права; історія політичних і правових вчень; філософія права» / Горбачов Василь Павлович. – Харків, 1995. – 19 с.
9. Горелик А.Ф. История родного края (Луганская область) / А.Ф. Горелик, Г.М. Намдаров, В.Я. Башкина. – Луганск: «Луганск», 1997. – Ч. II: (ХІХ – начало ХХ столетия). – 256 с.
10. Гурко А.Л. Наши выборы и московские городские в особенности / А.Л. Гурко. – М.: Тип. В.Ф. Рихтер, 1889. – 62 с.
11. Двуреченська О.С. Органи міського самоврядування Катеринослава: формування, структура та напрямки діяльності (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / О.С. Двуреченська. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2006. – 169 с.
12. Демидов В.В. Недостатки нашего городского представительства и меры к их устранению / В.В. Демидов. – СПб.: Тип. П.И. Шмидта, 1884. – 31 с.
13. Дитятин И.И. Наши города за первые три четверти настоящего столетия / И.И. Дитятин // Статьи по истории русского права. – СПб.: Тип. А. Пороховщикова, 1895. – С. 33 – 48.
14. Дніпропетровськ на рубежі тисячоліть / [В. Лазебник, Л. Пащук, В. Платонов та ін.]. – Дніпропетровськ: Проспект, 2001. – 264 с.
15. Дніпропетровськ. Віхи історії / [А.Г. Болебрух, І.Ф. Ковальова, І.С. Стороженко та ін.]. – Дніпропетровськ: Грані, 2001. – 256 с.

16. Драгоманов М.П. Передне слово [до “Громади 1878 р.”] / М.П. Драгоманов // Вибране (“... мій задум зложити почерк історії цивілізації на Україні”) – К.: Либідь, 1991. – С. 276 – 326.
17. Драгоманов М.П. Чудацькі думки про українську національну справу / М.П. Драгоманов // Вибране (“... мій задум зложити почерк історії цивілізації на Україні”) – К.: Либідь, 1991. – С. 461 – 558.
18. Журавлев А. К вопросу о финансовой политике в области муниципальных предприятий / А. Журавлев // Городское дело. – 1909. – №6. – С. 233 – 243.
19. Звягинцев Е.А. Как нужно преобразовать наши городские думы и управы / Е.А. Звягинцев. – М.: Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1906. – 48 с.
20. История Москвы: в 6 т. – М.: Академия наук СССР, 1955. – Т. 5. – 819 с.
21. История родного края (Часть первая). Учебное пособие для 6-9 классов / [А. Колесник, В. Пирко и др.]. – Донецк: Фирма «Кардинал», 1998. – 320 с.
22. История Украинской ССР: в 10 т. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 4: Украина в период разложения и кризиса феодально-крепостнической системы. Отмена крепостного права и развитие капитализма (XIX в.). – 695 с.
23. Історія Дніпропетровського національного університету / [за ред. М.В. Полякова]. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 232 с.
24. Карагодин А.И. История Запорожского края (1770 – 1917) / А.И. Карагодин. – Запорожье: Запорожский государственный университет, 1998. – 286 с.
25. Кириченко Д.А. Вибори в органи міського самоврядування Олександрівська (1870 – 1917 рр.) / Д.А. Кириченко // Наукові доповіді студентів та аспірантів кафедри історії України ЗДУ. – Запоріжжя, 1998. – Вип. 4. – С. 64 – 67.
26. Коробка В.М. Громадське управління у містах Катеринославської губернії (1870–1914 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.М. Коробка. – Донецьк, 2010. – 20 с.
27. Лазебник В.І. Озерка наша / В.І. Лазебник. – Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2001. – 400 с.
28. Ленін В. І. Гонителі земства і Аннібали лібералізму / В.І. Ленін // Повне зібрання творів. –К.: Вид-во політ. літ. України, 1969. – Т. 5. – С. 21 – 68.
29. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / [Р.П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашененко и др.]: Изд.2-е измен. и доп. – Мариуполь: Рената, 2008. – 428 с.
30. Марченко О.М. Міське самоврядування на Півдні України у другій половині XIX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Марченко Олег Миколайович. – Одеса, 1997. – 17 с.
31. Нардова В.А. Городское самоуправление в России в 60-х – начале 90-х годов XIX в.: Правительственная политика / В.А. Нардова. – Л.: Наука, 1984. – 260 с.
32. Нардова В.А. Самодержавие и городские думы в России в конце XIX – начале XX века / В.А. Нардова. – СПб.: Наука, 1994. – 157 с.
33. Озеров И.Х. Общие принципы организации городских финансов / И.Х. Озеров. – СПб.: Гор. тип., 1907. – 24 с.
34. Очерки истории Ленинграда: в 6 т. – М., Л.: Академия Наук СССР, 1957. – Т. 2. – 883 с.
35. Плаксієй Т.М. Міське самоврядування Середньої Наддніпрянщині в другій половині XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Плаксієй Тамара Миколаївна. – Запоріжжя, 2001. – 20 с.
36. Подоляк Я.О. Олександрівська міська жіноча гімназія / Я.О. Подоляк // Південна Україна XVIII – XIX століття. – Запоріжжя, 1996. – Вип. 1. – С. 147 – 148.
37. Приклонский С.А. Очерки самоуправления земского, городского и сельского / С.А. Приклонский. – СПб.: Ф.Павленков, 1886. – 381 с.

38. Саенко Р.И. Из истории Мариупольских гимназий / Р.И. Саенко // Донбас: прошлое, настоящее, будущее. – Донецк, 1994. – С. 46 – 50.
 39. Сидельникова Е.А. Деятельность Александровской городской думы (1872 – 1917 гг.) / Е.А. Сидельникова // История Запорожского края в дооктябрьский период. – Запорожье, 1991. – С. 45 – 46.
 40. Степанов А.Н. О городском самоуправлении в России с 70-х гг. XIX в. до Октябрьской революции / А.Н. Степанов // Преподавание истории в школе. – 1946. – № 6. – С. 41 – 48.
 41. Татаринов С.И. Бахмут: Очерки истории. 1783 – 1917 гг. / С.И. Татаринов. – Артемівськ: Печатный двор, 2001. – 140 с.
 42. Татаринов С.И. Из истории гимназии г. Бахмута / С.И. Татаринов // Донбас: прошлое, настоящее, будущее. – Донецк, 1994. – С. 42 – 45.
 43. Татаринов С.Й. Нариси історії самоврядування в Бахмуті і повіті у XVIII – XX століттях / Центр пам'яткознавства НАН України; Донецький ун-т економіки та права / С.Й. Татаринов, Н.О. Тутова. – Артемівськ: Б.в., 2008. – 228 с.
 44. Ткаченко В.Г. Учебные заведения Александровска в конце XIX – начале XX века / В.Г. Ткаченко // Культурологічний вісник.– Запоріжжя, 1995. – Вип. 2. – С. 16 – 19.
 45. Ткаченко В.Г. Міське самоврядування Олександрівська (кінець XVIII – початок XX століття) / В.Г. Ткаченко // Наукові праці історичного факультету. – Запоріжжя, 1999. – Вип. VII. – С. 195 – 198.
- Стаття надійшла до редакції 11.03.2011 р.

V.M. Korobka

SCIENTIFIC STUDY OF THE PROBLEM OF MUNICIPAL GOVERNMENT IN YEKATERINOSLAV PROVINCE IN THE LAST THIRD OF THE XIX - EARLY XX CENTURY

Based on the analysis of works of pre-revolutionary, Soviet and modern national scientists study investigated the degree of municipal government in the province Ekaterinoslavskoy last third of the nineteenth - early twentieth century.

Key words: historiography, municipality, Ekaterinoslav Province.

УДК 930:33(477)"1953/1964"

Ю. В. Коробка

НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ ПРИСАДИБНОГО ГОСПОДАРСТВА КОЛГОСПНИКІВ У РОКИ «ВІДЛИГИ»

Проаналізовано історію досліджень державної політики стосовно особистого підсобного господарства (ОПГ) селян у хрущовський період. Критичне переосмислення наукового доробку радянської історіографії надало змогу виявити у ній таку характерну рису, як залежність від політико-ідеологічної кон'юнктури. Визначено позитивний результат діяльності сучасних істориків, що сформувавши уявлення про життєздатність і ефективність особистих селянських господарств, а також тупиковий характер політики їх обмеження. Новітні дослідження розкрили мотивацію суб'єктів жорсткого регулювання ОПГ – прагнення остаточно позбавити селянина статусу господаря.

Ключові слова: особисте підсобне господарство, політико-ідеологічна кон'юнктура, «відлига».

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК

МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ІСТОРІЯ. ПОЛІТОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К.В. Балабанов

Засновано у 2011 р.

ВИПУСК 1

МАРІУПОЛЬ – 2011

УДК 3(05)

Вісник Маріупольського державного університету
Серія: Історія. Політологія
Збірник наукових праць
Видається 3 рази на рік
Заснований у 2011 р.

Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол №7 від 30.03.2011 р.)

Головна редколегія:

Головний редактор – чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Заст. головного редактора – к.е.н., проф. О. В. Булатова

Члени редколегії: д.ю.н., проф. М. О. Баймуратов, д.ф.н., проф. С. В. Безчотнікова,
д.і.н., проф. В. М. Романцов, д.культурології, проф. Ю. С. Сабадаш,
д.е.н., проф. І. Г. Яремчук

Редакційна колегія серії:

Відповідальний редактор – д.і.н., проф. В. М. Романцов

Заступник відповідального редактора – к.філос.н., доц. С. В. Янковський

Відповідальний секретар – к.і.н., доц. С. П. Пахоменко

Члени редакційної колегії: д.політ.н., проф. В. А. Войналович,
д.і.н., проф. А. В. Гедьо, д.і.н., проф. О. І. Гуржій, д.політ.н., проф. Г. І. Зеленко,
д.і.н., проф. Ф. Ігуменіду (Республіка Кіпр), д.політ.н., проф. І. Г. Онищенко,
д.політ.н., проф. М. І. Панчук, д.і.н., проф. І. С. Пономарьова,
д.і.н., проф. Ю. Д. Пряхін, д.політ.н., проф. С. Ю. Римаренко,
д.і.н., проф. В. М. Романцов, д.політ.н., проф. А. Романо (Італійська Республіка),
д.і.н., проф. О. П. Реєнт, д.і.н., проф. Н. Р. Темірова

Засновник Маріупольський державний університет
87500, м.Маріуполь, пр.Будівельників, 129а
тел.: (0629)34-60-93; e-mail: istfak_mdgu@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(Серія КВ №17802-6652Р від 24.05.2011)
Тираж 100 примірників. Замовлення №469.4

Видавець МФ ТОВ «Друкарня "Новий світ"»
87510, м.Маріуполь, Красномаякська, 2; тел.: (0629)41-35-13
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №1792 від 20.05.2004

ЗМІСТ

Балабанов К. В.
ПІДГОТОВКА СУЧАСНИХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ФАХІВЦІВ
В МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ:
ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ 7

ІСТОРІЯ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Рєєнт О. П.
СОЦІАЛЬНИЙ ЧИННИК У РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
В УКРАЇНІ 13

Романцов В. М., Богатікова О. В.
ПРИЧИНИ ПРОВЕДЕННЯ «ГРЕЦЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ» В УМОВАХ
СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ 17

Волоніць В. С.
ГРЕЦЬКІ ТОРГОВІ ДОМИ В ОДЕСІ ХІХ СТ. 22

Подгайко М. К.
ЗАКОНОТВОРЧА ПРАКТИКА ГЕТЬМАНСЬКИХ ТА ЦАРСЬКИХ УРЯДІВ
ЩОДО ГРЕКІВ НІЖИНА В II ПОЛОВИНІ ХVII–ХVIII СТ. 30

Шипік Н. Ф.
ДИНАМІКА ПРИРОДНОГО ПРИРОСТУ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЧЧИНИ У
ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ (1946–1955 РР.) 35

Новікова С. В.
ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ ЕКСПОРТНОЇ ТОРГІВЛІ ГРЕЦІЇ З РОСІЙСЬКОЮ
ІМПЕРІЄЮ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.) 41

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Папазова А. В.
МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОЛЕГІУМІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ
У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ ХVI –
ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVII СТ. 47

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ТЕОРІЯ ІСТОРІЇ

Коробка В. М.
НАУКОВА РОЗРОБКА ПРОБЛЕМИ МІСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ У КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ
ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. 54

Коробка Ю. В.
НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ ПРИСАДИБНОГО
ГОСПОДАРСТВА КОЛГОСПНИКІВ У РОКИ «ВІДЛИГИ» 61

Романцова Н. І.
КНЯЗЬ Д. ВИШНЕВЕЦЬКИЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ 67

Тарасов С. В.
ЛІВОБЕРЕЖНА УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ 60-Х РР. ХVII СТ.
ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ У РОСІЙСЬКІЙ ДОРЕВОЛЮЦІЙНІЙ
ІСТОРІОГРАФІЇ 72